

POVIJEST GOLE 1822. – 1922. JURAJ ŽUPANEC (1870. – 1939.), ŽUPNIK U GOLI

(Grada)

Priredili: Nikola CIK i Dorian KOŠUTA

UVOD (NIKOLA CIK)

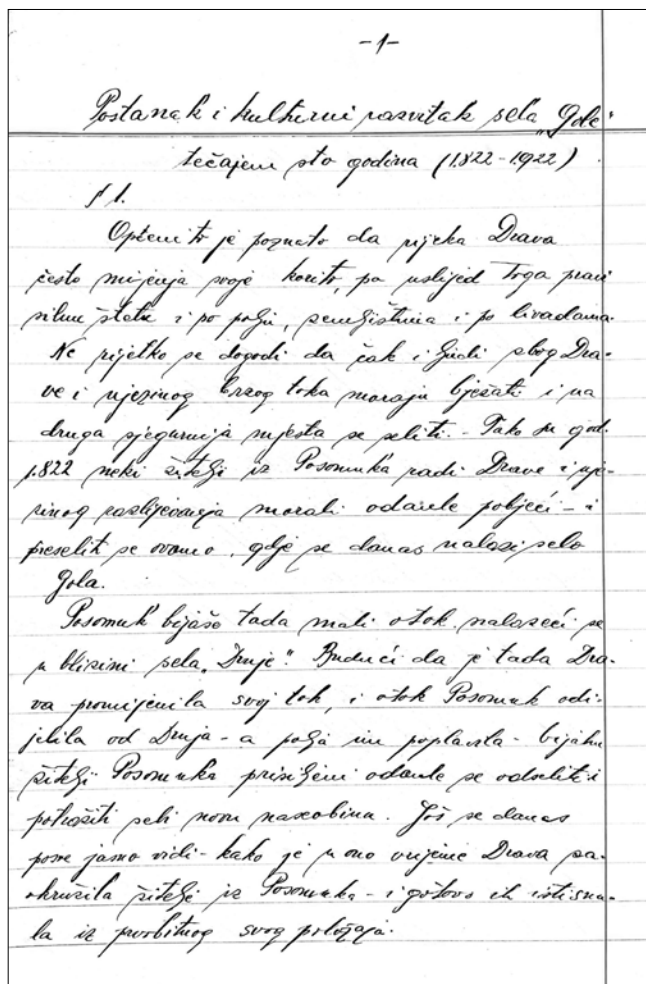
Gola je jedno od rijetkih naselja u Podravini za koje se zna točno vrijeme postanka. Naime, Gola je naseljena 1822. godine stanovništvom iz Drnja i drugih naselja. Stoga se ta godina smatra početkom trajnog naseljavanja Prekodravlja. Ljude su na preseljenje natjerale nepovoljne posljedice poplava rijeke Drave i prenapučenost, a u Prekodravlj su ih privukle velike plodne zemlje i šumsko bogatstvo. Žitelji Prekodravlja, a pogotovo Gole, čuvaju uspomenu na to preseljenje koje je, dakako, bilo u režiji tadašnjih vojnokrajskih i Crkvenih vlasti. Kao što se ove godine obilježava 200. obljetnica naseljavanja Gole i Prekodravlja, tako je i prije stotinu godina, 1922. godine, bila obilježena 100. obljetnica od toga događaja. Tim povodom je tadašnji župnik u Goli Juraj Županec (1870.-1939.) sastavio kroniku u kojoj je opisao povijest Gole tijekom prvih stotinu godina postojanja. Rukopis se danas čuva u Muzeju grada Koprivnice. Pošto je župnik Juraj Županec pažljivo zapisivao podatke u župnu spomenicu tako je na tome mjestu zabilježen i povodom kojim je nastao ovaj tekst. Naime, župnik je zabilježio da je 20. kolovoza 1922. godine svečano obilježena 100. obljetnica osnutka naselja. Svoje oduševljenje župnik je dočarao riječima: »Sama proslava uspjela je dosta sjajno.« Nadalje je zapisao: »Povijest Gole i njezin kulturni razvitak kroz 100 godina opisan je u posebnoj bilježnici (III sveska) što se nalazi kao dopunjak ove spomenice.« To je upravo ovaj tekst koji objavljujemo kao vjerni prijepis, a koji je autor, župnik Juraj Županec, javno pročitao na spomenutoj proslavi. Tekst je transkribiran na način da su netaknute i sve očite pogreške u pisanju (primjerice, u originalu je plač umjesto plac, hovend umjesto honved i spominje župnika Ruštra koji se je zapravo prezivao Kušter). Sadržaj je autor podijelio u tri osnovna dijela (cjeline) i čak 21 poglavlje pri čemu je u posljednjem poglavlju opisana upravo proslava 100. obljetnice naseljavanja Gole.

Svećenik Juraj Županec rođen je 12. travnja 1870. godine u mjestu Stanetinec pored Štrigove u Međimurju u obitelji Andrije i Magdalene Županec rođ. Cimerman. Bio je uzorni svećenik i pravi intelektualac jer je volio pisanu riječ, a posebno je proučavao kanonsko pravo. Objavljivao je članke u različitim listovima, a u političkom smislu bio je pristaša politike Ante Starčevića. Bio je štedljiv i skroman čovjek, a većinu života proveo je u Goli gdje je službovao gotovo puna tri desetljeća. Došao je u Golu poslije smrti župnika Ivana Čavličara koji je umro početkom travnja 1910. godine. Županec je u Golu došao u studenom 1910. godine, a do tada bio je duhovnik u kaznionici u Lepoglavi. Juraj Županec upravljao je rimokatoličkom župom u Goli od 1910. godine, a umro je 21. rujna 1939. godine. Pokopan je na mjesnom groblju u Goli 23. rujna, a sprovod je vodio apostolski protonotar i župnik iz Koprivnice Stjepan Pavunić uz prisustvo petnaestorice svećenika i mnoštva naroda. Župljani su ga iskreno oplakivali. U doba kada je bolovao i nakon njegove smrti župom je upravljao župnik iz susjedne Ždale Rudolf Mikec, a u listopadu 1939. godine novim župnikom u Goli postao je Ivan Vučetić.

POSTANAK I KULTURNI RAZVITAK SELA »GOLE« TEČAJEM 100 GODINA (1822. – 1922.)

I.

Općenito je poznato da rijeka Drava često mijenja svoje korito, pa uslijed toga pravi silnu štetu i po polju, zemljištima, i po livadama. Ne rijetko se dogodi da čak i ljudi zbog Drave i njezinog brzog toka moraju bježati i na druga sjegurnija mjesta se seliti. Tako su god. 1822 neki žitelji iz Posomuka radi Drave i njezinog razlijevanja morali odavle pobjeći – i preseliti se ovamo, gdje se danas nalazi selo Gola.

Slika 1. Stranica rukopisa župnika Juraja Županca iz 1922. godine o povijesti naselja Gola (1822. – 1922.)

A da su neke obitelji došle iz Hudovljana (kako još i danas narod kaže iz Vlaškoga) [2] svjedoče nam Vlaška ulica i Vlaško polje. Ove dakle obitelji iz Posomuka, Hudovljana i Mađarske postaviše temelj ovom našem današnjem selu koje se zove Gola. Razumije se da su se ove obitelji množile, pa je uslijed toga nastao svaki dan veći broj duša i kuća.

Svakako će vas zanimati zasto su baš ovoj naseobini nadjenuli ime »Gola«. To baš nije teško pogoditi. Doduše riječ »Gola« ne zvuči lijepo, a još manje što lijepa znači. Riječ »Golo« svakako je hrvatska riječ, a ne mađarska kako neki hoće. Golo je naime ono što je prazno, neobučeno, nepokrito neispunjeno. U okolici današnje »Gole« u ono vrijeme prostirahu se velike hrastove šume i još danas vidimo ostatak jedne takove šume u Sočevu. Kad bi stari hrastovi iz Sočeva mogli govoriti oni bi nam najglasnije rekli kako je postalo »Golo« – tu je morao biti neki prazan prostor – po našim ledinama – pa su si tu prvi sjedioci načinili kuće – [3] a tu svoju novu naseobinu nazvali su po obliku zemljišta »Golom«. Današnje selo Gola vrlo je pravilno i simetrički građeno, kao što rijetko koje selo u Slavoniji. Vama svima dobro poznati Vendel Talan pripovijeda da je po tadašnjoj krajiškoj šumskoj upravi najprije zasnovan »plač« u obliku četvorine, a zatim su doznačena mjesta oko »plača« za gradnju kuća. To nam evo svjedoči, da prvi žitelji nisu smjeli birati mjesta za gradnju kuća, gdje bi se njima htjelo, već ondje i onako kako im je naznačila tadanja krajiška tehnička oblast.

Budući da sad znamo kako je nastala Gola mimogred neka bude spomenuto, kako je postalo selo Gotalovo nedaleko od Gole. Spada pod našu općinu i župu – gotovo naši su ljudi.

Slika 2. Karta (plan) naselja Drnje (Dernye) iz 1812. godine – iz zaselka Posomuk stanovnici su se zbog poplava preselili 1822. na područje sela Gole u Prekodravlju

Gotalovo mlađa je naseobina od Gole. Ono je nastalo 6 (šest) godina kasnije od Gole. Naseobina započela je god. 1828. Gotalovčani [4] će dakle svoju stogodišnjicu slaviti tek za 6 godina (1928!).

A sama naseobina nastala je evo ovako: Godine 1828. po kraljevskom naređenju imalo se u okolini Točkovca regulisati Drava. Pa prema nacrtu imao se je iskopati kanal iza sela Točkovec. Kad bude taj kanal dogotovljen Točkovec se nađe najednom opkoljen odasvud vodom i odrezan od Drnje. Žiteljima iz Točkovca ne preosta drugo nego otići u neko drugo zgodnije mjesto. Tadanja krajiška vojna uprava dozvoli im, da se presele u »pustu« koja se je prije zvala »Gotalovo«. Tako je eto postalo selo Gotalovo. Zašto se baš zove Gotalovo – i odakle to ime dolazi nisam mogao doznati.

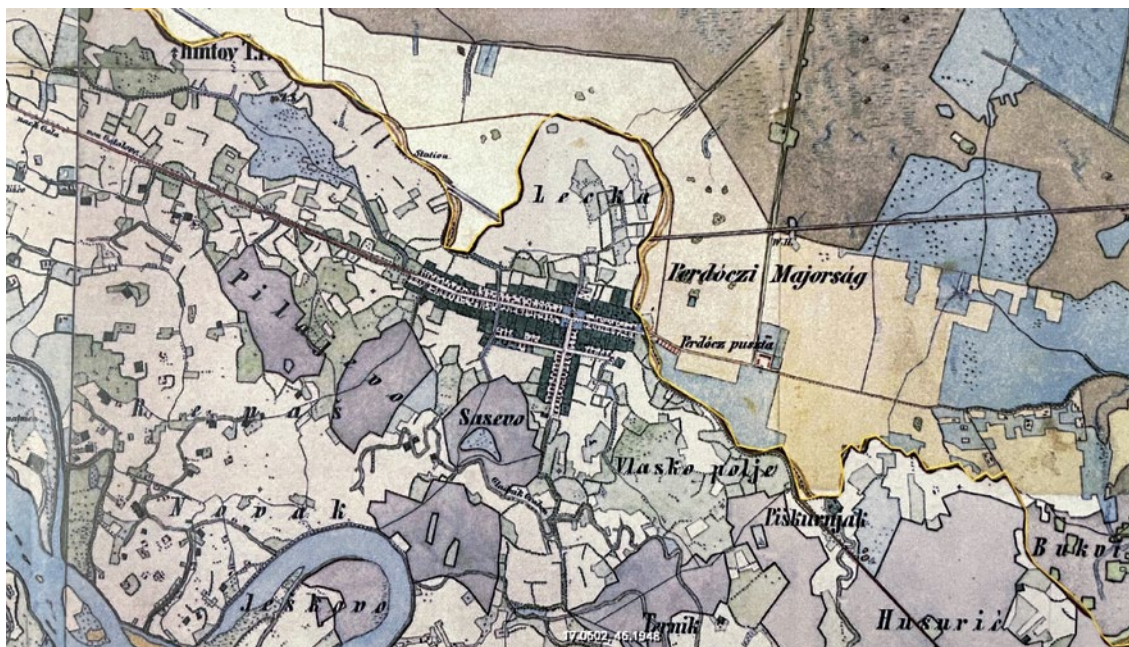
Okrenemo se li iz Gole prema istoku – evo nam pred nosom Ždalo. Što je sa Ždalom i kako je ono postalo?

Ždala je svakako starija od Gole. Župna Golska kronika veli, da je Ždala starija za 50 godina od Gole, i da je pripadala virjanskoj [5] kumpaniji. Svakako stoji, da je Ždala krajiška naseobina onkraj Drave. Prezimena ždalskih žitelja svjedoče, da su se ondje naselili ljudi djelom iz Mađarske, Hrvatske a i Njemačke.

Uz Golu, Gotalovu i Ždalu nalaze se danas najviše uz Dravu razni konaci kao npr. Peteranski, Novogradski, Repoš itd. Svi ovi konaci starijeg su porijekla od Gole. A kako su nastali ti konaci? Evo ovako: Žitelji (odnosno tadanji graničari) iz Peteranca, Hlebina, Sigeca i Novograda pa iz Molva imali su ovdje na ovu stranu Drave zemljišta. A kako graničari o tadanjem uređenju nisu smjeli izvan svoga mjesta, odnosno sela, stalno boraviti niti se odijeliti od zadruga.

Bilo im je samo dozvoljeno da smiju preko godine ovamo dolaziti na poljski rad i da kroz ljetu smiju tu držati marvu, blago itd.

No kad je krajina god. 1871. konačno razvojačena i ka materi hrvatskoj stalno pripojena, mnogi članovi obitelji iz Peteranca, [6] Hlebina, Novograda i Molva stalno su zaposjeli svoja zemljišta i za stalno se na njima naseliše. Tako su evo nastali ti konaci, koji su prvobitno spadali u crkvenom i poli-

Slika 3. Planski izgrađeno selo Gola na vojnoj karti izmjerenoj 1865. – 1829. godine

tičkom pogledu ka svojim općinama iz kojih su izašli. Danas to nisu više konaci. Prestala granica, prestali su konaci, pa je sasvim uredu što danas imaju svoja posebna imena kao na pr. Novačka, Otočka, Repoš i td.

Budući da ove godine ne slavi svoju stogodišnjicu niti Gotalovo, niti Konaci, a još manje Ždala – to ćemo se u ovom povjesnom razvitku obzirati samo na Golu na njezin kulturno-socijalni i politički razvitak sve do danas.

II. Crkva i njezina uprava.

Golčani su u prvom početku u duhovnim poslovima spadali pod župu u Drnju. Iz Gole do Drnja je dalek put, pa je Golčanima bilo teško hodati u Drnje po [7] duh. poslovima na pr. ići k sv. misi; na ispovjed; na krštenje itd.

Da im u tom poslu bude laganije, načiniše si Golčani već god. 1824. malu, jednostavnu kapelicu od drva. Ta je kapelica stajala na današnjem glavnom placu, malo dalje od sadašnjeg župnog stana. Tragovi te kapelice poznaju se još i danas, a bila je posvećena u čast Sv. Trim Kraljima. Ovamo bi kadkad došao župnik iz Drnja pa bi obavio u toj kapelici službu Božju.

Moljakali su na sve strane, dok im najposlije bude udovoljeno njihovoj želji. God. 1827. za cara i kralja Franje I. za biskupa zagrebačkog Maksimilijana Vrhovca, bude Gola otrgnuta od župe u Drnju i proglašena samostalnom župom. U isto doba [8] bude Ždala pripojena ka župi Golskoj, kojom su dosele upravljali župnici iz Brežnice.

Prvi župnik te nove Golske župe bude imenovan kapelan iz Drnja, po imenu Stjepan Ambreus. Već god 1830. pripalo je ka župi Golskoj i Gotalovo – koje je do tada pripadalo župi u Drnju. Župnik Ambreus više je godina obavljao službu Božju u toj mizernoj drvenoj kapelici, za koju sam kaže da je bila više slična žitnici nego li crkvi, dok najposlije nije ishodio da se u Goli pravi nova i dostojna crkva. God. 1839. bude po oblasti odobreno da se u Goli gradi nova crkva. Za gradnju te crkve sav materijal doprinjeli su gotovo svi župljani, a potrebiti novac pozajmila je regimenta Gjurđevačka uz uvjet da župljani Golski glavnicu u roku od 10 (deset) godina povrate bez kamata.

God 1840. 10. svibnja položen bude crkvi kamen temeljac, a god 1842. bude crkva [9] konačno dogotovljena, posvećena i javnoj službi Božjoj predana. Ta crkva u glavnom još i danas stoji na sredini glavnog trga Gole.

Slika 4. Razglednica središta Gole iz 1899. godine

Naravno ta crkva nije u početku tako izgledala – kako danas. Tijekom vremena od 80 god. koješta je na toj crkvi ispravljeno i nadopunjeno tako na pr. crkveni prozori su povećani i produljeni, a u najnovije vreme novi žrtvenici namješteni i crkva slikana itd.

Kad govorimo o crkvi, dobro će biti mimogred da kažemo nešto i o župnom stanu. Kao što je crkva u prvom početku sasvim jednostavna tako i ništa bolji nije bio župni stan. Tek god. 1853. za župnikovanja Stjepana Ambreusa bude župni stan sav preuređen i dobi oblik, kakav još i danas imade.

Budući da sama crkva ove godine ne slavi stogodišnjicu svog opstanka, - to o njezinom postanku i razvitku neću da više i opširnije govorim. [10]

III. Groblja

Gdje se ljudi rode tamo i umiru! Gdje je crkva tamo se redovito uz crkvu nalazi i groblje. A i Gola nije ostala bez groblja!

Ne bi bilo lijepo i u redu – da se ovom zgodom ne sjetimo naših pokojnika; napose ne smijemo da zaboravimo na mjesta, gdje njihove trudne kosti počivaju, - i gdje čekaju uskrsnuće tijela.

Prvo golsko groblje se nalazilo ondje gdje danas stoje kuće i dvorište Gjura Crlenjaka, Gjura Zimmermana i Kičinbocija. To se groblje napustilo (god. ?) kako sam čuo, radi močvare, pa se je (god. ?) prenijelo na Antolaču, gdje se još i danas Golski mrtvaci sahranjuju. Šteta što se na staro groblje zaboravilo! Danas ondje nema nikakova znaka, koji bi nam govorio, da je nekoć ondje bilo kršćansko groblje. Sada je pak groblje donekle u redu, ali bi se ipak koješta ispraviti i nadopuniti, da kulturna Gola javno pokaže svijetu, »da svoje mrtve štuje, a sebi [11] budućnost snuje.«

IV. Škola i nastava.

Narod bez škole – narod je bez budućnosti! I golska mala naseobina onkraj Drave nije mogla dugo ostatek bez škole. Koje godine je otvorena škola u Goli, zapravo ne znamo. Župna kronika piše da zgrada za školu je podignuta god 1834. Ta je školska zgrada bila posve jednostavna graničarska kuća sa slamom pokrivena, sa jednom školskom sobom, i sa stanom za jednog učitelja, a stajalo je na mjestu, gdje i danas stoji stara škola.

Slika 5.
Željeznička
postaja Gola
(danas u
Mađarskoj)

God. 1858. srušena je ta stara škola, a na istom mjestu izgrađena je nova školska zgrada. Ta je zgrada imala dva predjela. U jednom predjelu sa tri razreda učilo se njemački, a u drugom predjelu sa dva razreda učilo se hrvatski. Godine 1871. prestade njemačka škola, pak se je u škola uvela osnova, kakva je već prije opstojala u provincijalu.

No Gola se umnožila, broj djece školske sve je više rasao, a stara škola postala je premala, a na [12] stala je možda da se gradi druga veća škola. Nakon višegodišnjeg natezanja sa školskim odborom i općinom, došlo je ipak do sporazuma, da se gradi nova školska zgrada. Godine 1896. i 7. dogotovljena je i otvorena bude nova dostojanstvena i prostrana školska zgrada sa pet razreda na sjeverozapadnom čošku glavnog trga. Ta zgrada još i danas stoji u najljepšem redu. Nezaboravni učitelj Broz i poslije njega Hauševački zasidiše oko te sprave krasni cvijetnjak.

Svakako je vrijedno da se ovom zgodom sjetimo i nekih vrijednih učitelja, koji su radili dulje vremena i koji još danas rade u Goli.

Tko je bio prvi učitelj u Goli ne zna se! Jamačno je prvi učitelj u Goli bio koji podčasnik. Imena tih podčasnika su zaboravljena! U uspomeni još dobro živi, i često se spominje učitelj rodom iz Gole – Lojan; zatim mnogi se još sjećaju Szentmartonija starijega i mlađega. Dugi niz godina sprovela je u goli učiteljka Fintić udata Salaj, koja još i danas živi u mirovini u Goli. Lijepu je uspomenu ostavio u [13] Goli učitelj, sada već pokojni Kazimir Broz. Tragovi njegovi još se danas vide u Goli. Dulje vremena neumorna radila je učiteljka Špigelski – Iverović. Još danas radi nada sve vrijedni Tom. Honševački sa Lukom Ratkovićem. Neki drugi bili su samo kratko vrijeme u Goli.

Što da kažemo o školama, ili kako da na koncu prvog stoljeća opstanka Gole ocijenimo školski napredak? – škole za vrijeme vojno krajiške uprave svakako su bile vrlo dobre. U graničarskim školama učilo se doduše malo; no što se je učilo, učilo se temeljito, dobro, i jezgrovito. Stari Golčani iz graničarske škole znadu još i danas dobro računati i pisati, a koji su njemački učili, još do danas nisu zaboravili. Opće je poznato, da su iz graničarskih škola izašli mnogi vrsni ljudi – kao na pr. mnogi književnici, učenjaci, državnici, napose vojni časnici, generali – kojima se još danas Lika ponosi. U graničarskim školama učila se najviše [14] znanost – dok se je drugo strogo izbjegavalo. U graničarskim školama nije bilo mjesta narodnosnosnom šovinizmu, a još manje politici. Koje dijete nije htjelo učiti – naravno dobilo je vrućih batina. Tada se je učilo – jer se je moralo učiti!

God 1871. prestala je granica, i cijela vojna krajina bude sjedinjena sa materom zemljom Hrvatskom. Školski zakon provincijalni bude protegnut i na bivšu vojnu krajinu. Ovim časom prestale su njemačke škole, a pretvorile se u hrvatske. U pučke škole uvela se nova osnova, a s novom osnovom

humanizam i filantropizam. Prestale su batine radi nemarnosti u učenju – a zadržale su se samo radi ćudorednih prekršaja – pa su djeca prestala marljivo i temeljito učiti. Dapače u najnovije doba uvađa se u pučke škola politika, tjera se narodnosni šovinizam – pa naravno uslijed toga znanost gubi svoju vrijednost i znamenitost – a napredak postaje slabiji!

No sad bilo ovako – sad bilo onako, Golčani ipak [15] na koncu prvog svog stoljeća mogu biti zadovoljni i ponosni s obzirom na školski rad i napredak. Iz prvobitne školske zgrade ili bolje pletene potleušice sa dvije priproste sobe, izašla je god 1858. nova, ljepša zgodnija školska zgrada sa crijepom pokrita, sa više soba i predjela, kako se to još i danas vidi, dok je god 1897 nikao novi dostojan upravo hram pučke prosvjete sa četiri prostranih i svrsi odgovarajućih soba. Taj novi pučki prosvjetni dom na koncu prvoga stoljeća svjedoči da je Gola kroz 100 godina znatno u prosvjeti napredovala.

Uz to treba na koncu prvog stoljeća konstatovati i tu činjenicu, da u Goli danas gotovo nema analfabeta. Gotovo danas svaki Golčan i Golčanka znade čitati i ponešto pisati. Dapače neki znadu već srpski! Gledajte, koliko je Gola u sto godina napredovala u prosvjeti! [16]

V. Politička povijest »Gole«

Gola je započela god. 1822. – za vladanja cesara i kralja Franje I. i to na teritoriji tadanje vojne Krajine. Prvi žitelji na pr. oni iz Posomuka i Hudovljana dođoše ovamo već kao graničari, dok oni koji su došli iz Mađarske, još nisu bili graničari. Oni su tek sada postali graničari – kad se ovdje naseliše. Dolaskom svojim ovamo, dobili su graničarska prava, a naravno oni su na sebe uzeli graničarske dužnosti. Golčani su dakle u prvom početku pravi pravcati graničari. Po narodnosti neki su Hrvati, a neki Mađari (premda oni iz Brežnice su svakako Hrvati). U to vrijeme bijaše u cijeloj granici vojna uprava. Vojni časnik je zapovijedao i upravljao ne samo vojnicima, nego i civilima, a vojni je sudac sudio obojici.

Naseobina Golo, čim se je rodila, već je stajala pod krajiškom vojnom krajinom upravom.

Spadala je pod regimentu Gjurgejevačku. Ta je regimanta osnovana god 1746. za vladanja Karla VI. a prestala je god 1871., kad je cijela još tada [17] postojeća krajina razvojačena i pripojena k svojoj materi zemlji Hrvatskoj. Golčani su imali svoga kumpanijskog zapovjednika u Peterancu, dok je u Goli stanovao jedan poručnik. I to u državnoj kući (građena 1842.) gdje danas stanuju žandarni. Golčani su dakle bili pod krajiškom upravom od god. 1822. – 1871. tj. punih 49 godina.

Neće škoditi osobito vama mlađima, da vam ukratko ocrtam oblik krajiške tadanje uprave.

Uprava:

Uređenje nije bilo uvijek jednako. Tako na pr. unutarnje uređenje krajine na pr. za Marije Terezije bilo je drugo. U vrijeme pak kad je Gola niknula pod upravom krajiškom dakle oko god 1822. bilo je krajiško uređenje po prilici ovakovu: krajišnici nisu bili vlasnici domaćih zemalja ili gruntova. Oni su samo imali pravo doznačeno zemljište obrađivati i uživati, a nisu mogli niti smjeli prodati. Kao ljudi morali su živjeti u zadruzi, jedan je morao raditi za sve – a svi za jednoga. Dijeliti se također nisu smjeli. [18] Izvanredno i to samo u vrlo velikoj zadruzi i to onda kad bi se dioba dozvolila. Kao svi drugi graničari, tako su i Golčani na početku u socijalnom i domaćem životu živjeli. I to do god. 1850. Ta je godina vrlo važna za sve graničare, pa i za Golčane. Te su naime godine svi graničari postali vlasnici svojih kuća i zemljišta, dok su šume i »vuske gore« ostale nadalje vlasništvo vojno krajiškog erara. Tako su dakle i Golčani postali te godine (tj. već za vladanja Franje Josipa) vlasnici svojih kuća i zemljišta.

Od toga vremena plaćaju porez.

Krajiška uprava izgledala je po prilici ovako: Najviši činovnik te vojne uprave bijaše general, onda pukovnik u svojoj regimenti, a kapetan u kumpaniji. U kriminalnim stvarima sudio graničarima tako i vojnicima – kao i civilno vojni sud – dok je za manje prestupke i prekršaje po volji dijelio batine kumpanijski kapetan ili njegov zamjenik. Kroz vrijeme od 49 godina sigurno je to već koji Golčan okusio! [19] Svaki muški sposoban za vojnika – morao je biti vojni. Gdje je bilo u kući četiri muških, dva su morala biti u vojsci, a gdje je bilo tri muška, morao je samo jedan biti vojni. Služilo se je dvanaest godina vojništva. Svaki unovačen u svoju rodnu kumpaniji. Tako su Golčani sve do god 1871. služili kao vojnici kod peteranske kumpanije. Hranili su se kao vojnici od kuće, oružje su dobivali od krajiške uprave. Vježbe su trajale po 14 dana, kod kumpanije onda su tek išli na regimentske vježbe.

God 1871. konačno bude ukinuta vojna krajina te pripojena pri materi Hrvatskoj. Te su dakle Golčani godine prestali biti krajišnici i riješili su se njemačkog absolutizma – te im je dan ustav. Za vrijeme vojne krajine vrijedila je samo carska, dok od sada Golčani zajedno sa krunom stvaraju sebi zakone i sudjeluju kod uprave. Krajiška sela – odnosno krajiške kumpanije pretvaraju se u autonomne općine; a ove opet biraju županijske skupštinare, narodne poslanike [20] u zemaljski sabor u Zagreb i u zajednički u Budimpeštu.

Rekao sam da je god 1871. 8 lipnja dan Goli ustav. No kakov ustav? Istina dan im je ustav no ne ustav, koji bi si oni stvorili. Golčani su jednostavno morali primiti ustav koji je već prije stvoren i bez njih, i koji je već postojao u provincijalu. Hrvati iz provincije već se prije pomirše s Mađarima god 1868. načiniše s njima rednu nagodbu (dakle tri godine prije, nego li je ukinuta granica). Kad je krajina pripojena Hrvatskoj, jednostavno je prihvatila sve ono, što je u materi Hrvatskoj našla. Krajina je tamo našla već gotovu nagodbu između Hrvatske i Ugarske kao temeljni zakon, pa se je morala na taj temeljni zakon postaviti, koja je sudbina stigla cijelu krajinu, ta ista sudbina stigla je i Golčane! Upravu, nastavu i bogoštovje, pak onda sudstvo svoje tj. autonomno, dok sve druge državne poslove imadu zajednički sa Ugarskom. Na ovom zakonskom temelju, pa u ovom odnošaju spram Mađarske stajala je Gola [21] sve do prevrata tj. do god. 1918. 28 listopada.

God 1918 – 28 – listopada sabor Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije proglasi ove krajeve posve neovisne od Austrije i Mađarske. Ne potraja za dugo suverena Hrvatska, jer već 1. prosinca 1918 tadanje Narodno Vijeće, bez pitanja i privole naroda pripoji Hrvatsku a s njom i Golu Kraljevini Srbiji – pod dinastijom Karađorđevića. I tako već više tri godine nalazi se Gola u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, kao u jedno jedinstvenoj državi. Do danas u toj državi nema Hrvatska a naravno ni Gola svoje autonomije.

Svakako ovdje treba da još nešto spomenemo. Po trijanonskom ugovoru teritorij Golski donekle je okloštren. Po tom ugovoru i po međunarodnoj komisiji god. 1922 izgubila je Gola kolodvor, željeznicu i čitavo zemljište onkraj željeznice (Leska) i još s ove strane željeznice po met. zemljišta. Sve je ovo pripojeno republici Mađarskoj. Gubitkom željeznice Goli je zadan teški udarac – gotovo smrtni. [22]

VI. Uprava »Gole«

Koz 49 god. Upravljala je Golom vojna krajiška uprava – bolje rekući, zapovjedništvo peteranske kumpanije. Poslije razvojačenja krajine Gola nije imala u početku svoju općinu – i svoje općinsko poglavarstvo. Gola je u početku svoga ustavnoga života padala pod općinu Drnje, a kasnije skupa sa Drnjem pod Peteranec. God. 1890 dobila je Gola općinu i svoje općinsko poglavarstvo. Danas pod Golsku upravnu općinu spada Gotalovo Ždala, i bivši некоć konaci tj. Novačko, Otočko, Krčko, Brezovo Lanišće itd. Kao osobito važni općinski načelnici i upravnici spominju se ovi: Zotenka, Savor, Aušperger, Čović, Tomašić, Jilk, Kušak, napose današnji povjerenik Miško Kolarić.

Na koncu prvog stoljeća pod beogradskom vladom općina nema ustava, niti svojom voljom postavlja poglavara, nego joj je nametnut povjerenik. [23]

II

(Nedostaje stranica 24)

i s razloga, što se neki odbornici ne htjedoše zamjeriti Njeg. Veličanstvu kralju Aleksandru.

VII. Kako su se Golčani služili sa ustavnom slobodom od god. 1871-1922?

Golčani su višekrat glasovali za takozvanu obzorašku stranku, tj. za stranku, koja se je strogo držala nagodbe sa Ugarskom od 1868; a kadkad su opet pristajali uz narodnu stranku tj. uz vladinu stranku ili uz mađžaronsku stranku koja se baš nije strogo držala nagodbe, nego je onako radila kako su u Pešti htjeli ili kako su joj iz Pešte zapovjedali – za čistu pravašku stranku ili Starčevićevu malo su znali. No god. 1920, 28 stud., dakle iza preloma, već u sklopu sa Srbima i Slovencima

VIII. Ratovi

Golčani su kroz sto godina sudjelovali u više ratova. Prvi rat u kojem sudjelovahu Golčani – bio je rat god. 1848.

Godina 1848 znamenita po povjest cijele Europe – znamenita ta godina s neke strane i po samu Golu. Te se je naime godine provodila misao u Italiji, da se višebrojne male [25] talijanske državnice slože i sjedine u jednu veliku jedinstvenu državu i to pod jednim vladarom, Karlom Albertom, kraljem Sardinije. Buduć je tada talijanska pokrajina zvana Lombardija sa Mlecima spadala pod Austriju i austrijskoga vladara, pa da dođe što prije do sjedinjenja Italije, provali tadanji sardinski kralj u Lombardiju da ju pripoji k Italiji i s njom za uvijek sjedini. I tako dođe do rata između Sardinije odnosno Piemonta i Austrije. Tko će drugi u rat nego hrabri i silni graničari. Ovi moraju da obrane i zaštite Lombardiju! Te god 1848 do 35.000 krajišnika ode na ovo bojište. Od bivše gjurgjevačke regimente sudjelovao je u tom ratu prvi i drugi bataljun. Nekoliko je Golčana i palo u tom ratu. Pod vještim i vrsnim vojskovođom Radeckijem Sardinici i Pijemontezi bijahu zatučeni.

U isto vrijeme kad se Italija pobunila, pobune se i Madžari. Madžari su naime već za Josipa II teško podnosili bečki centralizam, pa su sad ugrabili zgradu, kad se je naime Austrija zaratila sa Italijom (bili su sigurno i sporazumni sa Italijom, pa se dugo ne bili se tako za uvijek od Austrije otcijepili [26] i postali posve samostalni. Mudri Ljudevit Košut skupi na brzu ruku mnogo narodne vojske, svrgne sa madžarskoga prijestolja habsburšku dinastiju, a sebe proglasi diktatorom Madžarske. Tko će opet da brani habsburgovce u Madžarskoj? Tko drugi nego Hrvati – i hrabri silni graničari. Tadanji ban Jelačić po uputi i zapovjedi bečkoga dvora prekinu svaku realnu svezu sa Madžarskom (imao je i povoda, jer si Košut odnosno Madžari prisvajahu Hrvatsku i Slavoniju) i pođe sa vojskom od 40.000 ljudi u Madžarsku da tamo upokori i svlada tobože madžarske buntovnike. Ban Jelačić na mnogim mjestima borio se madžarskim hovenima, sa raznim uspjehom i sa mnogo gubitaka, i ne bi ih svladao da nije Franji Josipu došao u pomoć tadanji ruski car sa 120.000 ljudi. U toj madžarskoj buni pogine kakvih 8000 graničara, tadanji župnik golski Tomo Ciglarić među ostalim zabilježio je iz god 1848 i ovo: Nije, nije Gola pretrpjela toliko straha koliko god 1848. Madžarske honvadske straže neprestano provaljivahu kroz Golu na Dravu da razvide teren. Ti madžarski vojnici na razne načine govoriše Golčanima, na pr. da će potući, popaliti itd. [27] No, hvala Bogu, kaže župnik Ciglarić, od toga se nije ništa dogodilo. Doduše Madžari su tu i tamo otjerali s pašeg vola ili su prisvojili koje krmče, ali druge štete nijesu počinili. Tom zgodom po uputi župnika Ciglarića žitelji Gole (oni koji su naravno bili kod kuće) držali su se posve neutralno tj. nisu javno pristajali niti uz Madžare niti uz Hrvate.

Prođe god. 1848-49. Madžari se pod strogim austrijskim apsolutizmom donekle primiriše, no doskora nađe god. 1859. Italija neće nikako da se smiri. Italija hoće da se konačno potpuno sjedini u jednu državu. Italija traži od Austrije Lombardiju sa Mlecima. Austrija opet neće da s dobra odstupa Lombardiju i Mletke pa tako dođe opet do rata između Italije (odnosno Sardinije) i Austrije, god 1859. Tom zgodom morala se Austrija boriti i s Francuskom pod Napoleonom III. Kako je poznato austrijska vojska bude kod Solferina potučena. U tom ratu sudjelovahu Golčani, još kao krajiški vojnici. (Koliko je palo Golčana? Po prip. sudjelovalo 12 Golčana.)

Malo se nešto vrijeme primirilo, opet bukne rat god. 1866. [28] Te se je godine Austrija zaplela u rat s Pruskom. U to se je vrijeme porodila živa misao u Njemačkoj, odnosno u glavi Bizmarkovoj, da se mnogobrojne njemačke države združe, odnosno da stupe među sobom u neki uži savez. Austrija se kao njemačka država natjecala da kod toga zadrži prvenstvo nad svim njemačkim državama. A to isto je htjela i Pruska. Radi toga zavade se Prusija i Austrija. Prusija navijesti Austriji rat, s nakanom da Austriju, odnosno habsburgovce natjera u Budim. Kako je poznato austrijska vojska bude tom zgodom potučena u Češkoj kod Kraljičinog Gradca. Njemačka Austrija posvema je tom zgodom izlučena iz saveza njemačkih država. Dok se je Prus tukao sa Austrijom, Italija opet upotrebi priliku, da još Austriji otme Mletke, pa radi toga istoga, god. 1866. 26 lipnja navijesti Austriji rat. Golčani nisu sudjelovali u ratu sa Pruskom, nego su bili poslani u rat protiv Italije. Doduše sjajno su vojevali pod vodstvom Alberta, ali su ipak izgubili Mletke. Franjo je Josip morao na to pristati, jer ga je na to prisilio poraz u ratu sa Pruskom. Ne treba gotovo spominjati da su Golčani također 1878 sudjelovali u okupaciji Bosne, jer to je još [29] gotovo svima vama živo u pameti. Da li je tko tom zgodom postradao životom, nije poznato.

Napokon god 1914 porodilo se svjetski rat. Taj nam je rat još svima u dobroj uspomeni. Njegove strašne posljedice svi još danas osjećamo, a osjećati ćemo ih još dulje vremena, pa i do pedeset godina neće se srediti prilike. U tom svjetskom ratu svi muški Golčani sposobni za rat od 18-15 god. morali su

pod oružje. Borili su se na ratištima u Rusiji, Srbiji i Rumuniji, a najzadnje protiv Italije. Rat je trajao dugo. Četiri i nešto više godina. A kako je svršio svima vam je poznato. U tom ratu poginulo je [praznina] Golčana, iščezlo [praznina], a za neke se još i danas ne zna gdje su i kako su. Invalida Golčana razmjerno imade malo.

IX. Elementarne nezgode

Osim rata stizavahu Golu i druge nezgode i nepogode. Župna kronika bilježi, da se god 1843. u jesen u mjesecu rujnu rijeka Drava razlila tako, da te godine nisu mogli Golčani posijati zimske usjeve niti pokupiti dozrele jesenske plodove. To se isto dogodilo i slijedeće godine 1844. I te godine Drava je izašla iz svoga [30] korita u mjesecu srpnju, te je poplavila sva golska polja, travu dijelom uništila, a dijelom već pokošenu odnijela. I god 1845 opet provali Drava koncem travnja i početkom svibnja velikom silom i zapriječi da ljudi nijesu mogli posijati proljetne usjeve.

Tadanji župnik golski Tomo Ciglarić kaže da je malo manjkalo, a da se uslijed sve više godišnje elementarne nepogode i nevolje nije sav golski narod iselio zajedno sa župnikom. Dravskih navala i provala tijekom vremena bilo je i više. Tako opet god 1851., 10 stud. piše Tomo Ciglarić: Drava se razlila u tolikoj mjeri da je sve zimske usjeve uništila. Šume, livade i oba sela Gotalovo i Gola bijahu pod vodom. Ljudi bez čamca nisu nikud mogli prolaziti. Te iste godine 14 stud. zapao je veliki snijeg i tako vodu i blato povećao. I sada starac već u visokoj dobi Franjo Večenaj pripovjeda, da je osim ovih poplava bilo još i više njih. Tako na pr. 1878 u jesen bila je velika poplava. U selu je bila voda. Mađžari su došli [praznina] da su ovamo Golčani. 1866 g. na Duhove bio veliki mrzaz u cijeloj okolici, pa u Goli uništi sve. [31]

Kronika nigdje ne bilježi da je Gola kad stradala od suše, barem ne od velike i štetonosne. U tom pogledu, kako sam se uvjerio, Gola se nalazi na vrlo pogodnom mjestu. Oblaci nabijeni sa ledom odu tamo prema Csurgo ili prema Brežnici, ili pak krenu uz Dravu. Da je tu i tamo bilo sušnih godina u Goli o tom ne treba niti spominjati. Takva jedna godina bila je i 1921.

X. B. Mijena žiteljstva

Koliko je god 1822. bilo ljudi odnosno žiteljstva u Goli nisam mogao točno doznati. U ono vrijeme nije se korektno vodila statistika, niti se obavljao popis svake 10. godine. Posve je jasno da na početku nije bilo toliko žitelja koliko imade danas. Da si ipak stvorimo neku sliku kako se pučanstvo u sto godina množilo, na temelju matica od god 1828 evo vam sliku: god. 1828 narodilo se u Goli 28 djece; god. 1829 = 39; god. 1830 = 36, god. 1840 = 42, god. 1850 = 51; 1860 = 63, 1870 = 75; 1880 = 78; 1890 = 84; god 1900 = 95, god 1910 = 69; god 1920 = 62. [32]

Ako gledamo na broj rođenih u prvim godinama svakako je Gola započela sa kakovih 700-800 ljudi. Kroz 100 god. pučanstvo se je golsko znatno umnožilo. Ako je naseobina Golska započela sa 700 ljudi, danas, tj. na koncu prvog stoljeća Gola broji [praznina] živih.

Da nitko ne umire bilo bi već tijesno u Goli. Redovito uvijek se više rodi, nego li je umiralo. Tako na pr. 1828 = 28 rođenih, umrlo ih 25; god. 1830 = 39 rođ., 32 umrla; 1840, 42 rođ. a 25 umrlo; 1850 = 51 rođ. umrlo 30; 1860 = 63 rođ., 22 umrlo; 1870 = 75 rođ. 24 umrlo; 1880 rođ. 78, umrlo 45; 1890 rođ. 84, umrlo 60; 1900 rođ. 95, umr. 60; 1910 rođ. 69, umrlo 43; 1920 rođ. 62, umrlo 42.

Pomor ljudi u Goli nije uvijek jednak. Kako vidite jedne godine umre više a druge manje. Tako je na pr. 1855 više umrlo u Goli od kolere, a najviše ljudi od kolere umrlo u Gotalovu a nešto malo u Ždali. Još se dobro sjećate kako je god 1913 mnogo djece i staraca umrlo od griže, a god. 1919 od španjolske groznice. Inače kako sam doznao iz starih matica, pa i sam se za svoga službovanja ovdje uvjerio, [33] Golčani najviše boluju i umiru od sušice ili tuberkuloze. Zašto baš sušica najviše hara među Golskim pučanstvom? Tomu će biti više razloga. Golsko je pučanstvo već danas slabog tjelesnog ustroja, pa ga mnogo brže bacili od sušice svladaju. Guste ženidbe u bližnjem rodbinstvu prave sušici put, pa i drugim bolestima. Spavanje na perju, opća nečista posteljina gnijezda su sušici.

Koliko se je ljudi i koji u Goli kroz 100 god oženilo ne mogu vam kazati točno. Jer svaki put Golčan ne uzima Golčicu, a opet Golčica ne Golčana, nego žene od drugog i drugamo. To, dakle, nema toliko vrijednosti. Mogu vam reći tako na pr. da se god 1828 vjenčalo 4 para; a god. 1829, sedam para; a god. 1830 opet sedam para; 1840 četiri para; 1850 jedanaest para, a god 1860 deset para; god 1870 devet para; a god 1880 jedanaest para – a preskočimo druge godine, pa se samo osvrnimo na poratne godine,

pa imademo ovo: god. 1918 oženilo se [praznina]; 1919 oženilo se [praznina]; god 1920 oženilo se [praznina]; 1921 oženilo se [praznina];

Kako vidite, pa i brojevi točno pokazuju da se Golsko [34] pučanstvo kroz sto godina umnožilo. Mala naseobina golska u početku sa 600-700 ljudi – usprkos smrti – na koncu prvog stoljeća danas broji [praznina] stanovnika.

XI. Stanovi, kuće

Iole kulturan čovjek ne stanuje pod vedrim nebom, nego načini sebi stan, gdje danju prebiva, a noću spava. Na pr. naši cigani imadu kolibe, a vojnici pograničari imadu, svoje »kaverne«, a kakve su kuće imali za stanovanje prvi Golčani?

Razumije se, da Golčani u početku nisu imali ovakve zidanice kakve imadu većim dijelom danas.

Kuće prvih Golčana bijahu skroz jednostavne – graničarske potleušice. Niske pletare, blatom omazane, slamom ili trstikom pokrivene, sa malim prozorčićima, bez dimnjaka. Takve se kuće još danas nalazi u Goli – dvije do tri. Tko hoće da si stvori sliku kako su izgledale prve kuće u Goli, neka si pogleda kuću Čonkaševu, Herkuleševu i još koju. Čonkaševa kuća biti će da je najstarija, jer na tramu u sobi imade urezana god. 1821, što je dokaz da su već prije godine 1822 [35] u Goli stanovali ljudi i imali kuće. Tek oko god. 1868 počeli Golčani zidati kuće. Najstarija zidana kuća je kuća Polakova, gdje danas stanuje g. Salaj. Dakle, od god. 1868 malo po malo nestaje onih starih graničarskih kuća, a njihova mjesta dolaze zidane, modernije i praktičnije kuće, crijepom pokrivene sa dimnjacima. Danas, dakle nakon prvog stoljeća, sva se gotovo Gola sastoji od lijepih, zidanih kuća sa više soba i predjela. Glede gradnje stanova Gola je znatno tijekom vremena od sto godina napredovala. Da se koji stari Golčan digne, doista bi mislio, da nije došao u onu staru Golu nego bi mislio, da je došao u kakvi mali gradić.

Koliko je u početku bilo u Goli kuća i kućnih brojeva ne znam točno kazati. Tadanja vojna uprava sigurno je to vodila u evidenciji, no nemam tih spisa pri ruci, pa ne mogu točno kazati. Na temelju župnih matica oko god. 1860 bilo je u Goli već 126 brojeva; god. 1880 bilo je već 267 kuć. brojeva. Do god. 1871 nisu se kuće množile, jer se zadruge nijesu smjele cijepati, no poslije razvojačenja granice, zadruge se cijepaju, [36] a nove kuće rastu kao gljive. Danas na koncu prvog stoljeća broji Gola 351 kućnih brojeva.

Pokućstvo u sobama bilo je vrlo jednostavno; sastojalo se iz samih ladica i klupa sjekirom istesanih. Danas se Gola pokućtvom ne razlikuje puno od jedne gradske kuće.

A kako su izgledale gospodarske zgrade na pr. štagli, štale, svinjci prvih Golčana? Kad stanovi za ljude nisu bili Bog zna kakvi, možemo si misliti, da i gospodarske zgrade nisu bile Bog zna šta! Sve te gospodarske zgrade bile su vrlo jednostavne, na primitivan način građene. Sve je to bilo drveno, iz brvenja. Pile još nisu poznavali – nego su sve građevno drvo sjekirom istesali i tada naslagali. Danas je u Goli u tom pogledu mnogo bolje: Neki gospodari u Goli imadu ljepše i modernije štale i štaglje, nego su im kuće.

XII. Narodna golska nošnja

Razumije se, da se prvi Golčani i Golčice nisu ovako nosili odnosno odjevali kao što se nose i odjevaju danas tj. na koncu prvog stoljeća. Još prije dvadeset godina [37] niste u Goli vidjeli bijelih cipela, a niti crvenog nosa. Sve je to bilo drugačije! Prvi su Golčani (svi bez iznimke) nosili široke gaće iz domaćeg platna, kao na pr. još danas nosi Vadel Tokra, a po zimi bijele vunene hlače. Za pokrivalo gornjeg tijela služila čuha – smina – kakvu još danas nosi Maronić iz Gole. Pod zadnje vrijeme nosili su muškarci i kožuke. Za cipele i čizme nisu znali, svi nosili opanke. Nemojte misliti, da su ženske bile cifrastije i modernije obučene. Ženske s isto tako nosile sve iz domaćeg platna. Suknje su im bile bijele, jednostavne, bez ikakvih nepotrebnih nabora. Po zimi nosile su još k tomu surine. Za cipele sa visokim petama nisu znale, nosile su sve opanke. A dekle? One su upravo tako nosile kao i odrasle žene, s tom razlikom, što su nosile kite od vlasiju po leđima viseće. Nešto kasnije, oko god 1850, počele su Golčice (ne znam po čijoj uputi i zašto) svoje haljine farbati na plavu boju. Ta se je ženska nošnja najdulje izdržala, sve do god. 1890, pa se još i danas vidi kod nekih već starih žena. Oko god. 1890 uvukla se u Goli tako među ženske, tako među muškarce nova moda. Znate, vrag vam je moda! Moda danas vlada i zapovjeda cijelom svijetu. I Gola se nije [38] otela uplivu mode. I njoj danas zapovjeda moda. Došle u

Golu iz grada frajle, kuharice, sluškinje, pa su donijele sa sobom i novu modu. Vidle to golske dekle, pa bome se i one pogospodičile, pofrajlile, itd. Pa što vidimo danas na koncu prvog stoljeća u Goli? Vidimo dekle u bijelim, žutim, ređe crnim uskim cipelama sa visokim petama, u bluzama raznih boja i raznog kroja. U zimi je još ipak gunjaš dobar, ali njegovo dolazi wafterrock.

Da si kosu pletu sasvim po modernom, ne trebam spominjati. Dolnje suknje stoje, buduć se gusto nabrane, pa trebaju mnogo štofa. Snahe pa gotovo ne zaostaju mnogo za deklama. U prvim su godinama ponosne i gizdave i nose svilene rupce na glavi, dok ostalo zadrže iz dobe djevojaštva. Uopće, čim netko nešto novoga donese u Golu, drugi dan već svi imadu. Moda zapovjeda Golčicama.

A bome ni muški nisu mnogo zaostali za ženskama. I muški se pokoravaju nesretnoj modi! Gledaj golske dečke. Nose pantalone i po gradski sašivene cipele, po ljetu čak i bijele. Košulja im je otvorena, a na glavi mali gizdavi šeširić kao u tirolskoga lovca. Bez cigarete nikuda. Stariji, oženjeni muškarci zadrže gotovo isti kroj, samo mjesto [39] cigarete pribavi si »pipu«. Golska se nošnja danas malo razlikuje od gradske nošnje. Nema danas gotovo razlike u nošnji između gospodina i seljaka. Šteta što je stara narodna nošnja iščezla iz Gole! Ova nova moderna nošnja stoji mnogo, a vrijedi malo. Tijekom sto godina Golčani su se u koječem promijenili, ali najviše u nošnji i odijevanju!

XIII. Vjera i vjerski život Golčana

Golčani su svi rimokatoličke vjere. Povijest kaže, da Golčani nisu bili u prošlosti katolici po imenu, nego i po životu. Život Golčana u prošlosti bijaše uređen i prožet vjerom. Župska kronika lijepo ističe veliku požrtvovnost Golčana oko građenja nove crkve. Crkvu gotovo svojim troškom podigoše, tadanja vojna uprava dala im je samo gradjevni materijal, dok sve ostalo dali župljani. Donekle teškom mukom podigoše crkvene zidove i namjestiše krov; no crkva je bila iznutra gola i prazna, bez ikakvog crkvenog namještaja. Pod upravom marnih i vrijednih župnika Ambreusa, Ciglarića i Ruštra dobi crkva pristojne žrtvenike, posuđe, orgulje, uru itd. Sve su ovo najviše dobrovoljni darovi [40] i prinosi nabožnih Golčana. Poslije za župnika Čavličara dobi crkva posve drugo lice. Župnik je koješta na crkvi i u crkvi promijenio. Za njega dobi crkva nove žrtvenike, propovjedaonicu, kojoj nema daleko prava, orgulje, sada žalibože osakaćene. On dade slikati crkvu. Istina, nešto troškova je pokrila visoka vlada, dok su ostalo najviše prinesli Golčani. Veliću za ovu crkvu žrtvovali Golčani i Gotalovčani, a najmanje Ždalčani, pošto su i oni sve do god 1895 spadali pod ovu župu. U župnoj spomenici se župnik Ciglarić na Ždalčane gorko tuži, kaže, da su nemarni u polasku službe božje i kršć. nauke i da za crkvu neće ništa žrtvovati. Najposlije i sadanji nekakvi golski župnik rado priznaje, da Golčani rado doprinose svoje pare za bogoštovne svrhe.

Sve ovo svjedoči, da su stari Golčani bili puni vjere i ljubavi k Bogu. Ta živa vjera i ljubav u Bogu još se danas opaža na starcima, koji su žalibože već rijetki.

No kao što su stari Golčani bili vrlo revni i dobri kršćani, tako danas na koncu prvog stoljeća mlađi golski naraštaj postaje sve to hladniji spram vjere i Boga. Nestaje žive i stalne vjere, a nestaje bome čudorednog života. Još do svjetskoga rata kako, tako, a poslije svjetskoga rata [41] sve to gore. Mlađi naraštaj postaje sve više materijalistički i teži sve više za uživanjem slasti ovoga svijeta. Vjera katolička ga u tom priječi, pa zato počinje sve više zatajivati Boga i mrziti Crkvu. Da ne govorim ovdje dalje i da ne razvijem zle posljedice svega toga, stvorimo zaključak: Tečajem sto godina Gola je znatno napredovala u koječem, no pod konac prvog stoljeća svoga opstanka u vjerskom životu doživjela je dekadencu, tj. nazadovala je. Bože daj, da u budućem stoljeću Gola to popravi.

XIV. Kakvi je moral Golčana?

Malo ranije sam kazao da je u zadnje vrijeme uslijed pomanjkanja žive vjere moral pao. Donekle je istina, no ne smije se kazati da je današnji golski naraštaj skroz nečudoredan i pokvaren. Stari Golčani bili su ljudi u svakom pogledu poštenu i dobri. Meni barem nije poznato da su stari Golčani za vojne krajinne hodali po garnizonskim reštovima, a kasnije su rijetki bili u Lepoglavi ili Mitrovici. Prosta kažnjiva zločinstva bila su uopće starijim Golčanima nepoznata. Prije rata imali su kod nas oružnici malo posla. Hvala Bogu, ne čuju među nama [42] prosta zločinstva. Ovom zgodom ipak ne mogu prešutjeti što se je u Goli zbivalo za vrijeme prevrata 1918. Neki vojnici, povrativši se sa bojnog polja kući, provališe razbojničkim načinom u dućane ovdašnjih trgovaca, pa ih opljačkaše ili bolje oštetiše. Taj se

nesretni duh nije samo kod nas u Goli rodio, nego u cijeloj Hrvatskoj. Donekle se ova zločinstva mogu ispričati time, što nisu potekla iz pohlepe za tuđim imutkom, već više iz osvete onima, koji su kod kuće bili, pa si trpali džepove.

XV. Prosvjeta

Kakvi su bili prvi Golčani s obzirom na prosvjetu, teško je reći. Svakako stoji to da nisu bili osobiti filozofi ili mudraci. Prvih deset godina bijahu bez osnovne škole, pa je već to dokaz da su rijetki znali čitati. Prvi Golčani bili su ljudi s obzirom na naobrazbu na vrlo niskom stepenu. Živjeli su doduše pošteno, radili su najobičnije poslove, a u svemu su se pokoravali tadanjim graničarskim oficirima. Poslije otvorenja škole (god. 1834) učila su djeca prvih Golčana čitati, pisati, računati, zemljopis i još štogod. No ta [43] graničarska škola bila je jako jednostavna. Graničarski učitelji morali su se strogo držati propisane osnove po tadanjoj vojnoj upravi. Sreća je bila ta što su graničarske škole morala polaziti sva muška i ženska djeca. Rijetko je koje dijete bilo oprošteno od polaska škole. To je baš najviše doprinijelo da je već 1848 sav golski mlađi naraštaj znao čitati i pisati, neki čak i njemački. Poslije god 1848, pa sve dalje duševna naobrazba je znatno napredovala. Već god 1868, pa onda dalje rijetko koji Golčan ili Golčica je bilo, a da nije znalo čitati. Neki mali zastoj je nastao – kako to školska spomenica – iza god. 1871, pa dalje. Stara je naime škola postala premalena da obuhvati svu djecu, a nove zgrade još nije bilo, pa su neka djeca radi pomanjkanja prostora oproštena od polaska škole. Kad se je otvorila nova školska zgrada, sva je mladež polazila redovita školu. A kako je danas na koncu prvog stoljeća, napose za vrijeme svjetskog rata i poslije rata? Djeca se redovito upišu u školu, a zatim je polaze nikako ili vrlo nemarno. Prispodobimo li polazak škole sa prijašnjim, moramo priznati da danas Gola nazaduje.[44]

Važno je pitanje što su Golčani čitali nekoć, a što čitaju danas na koncu prvog stoljeća? Kao graničari, premda su znali čitati, nisu jamačno u prvo vrijeme čitali političke novine niti kakve strukovne časopise. Političke novine čitala su tada samo gospoda ili visoko školovani ljudi. Priprosti narod čitao je molitvenik, katekizam, bibliju, sveto evanđelje. Tako su jamačno prvi Golčani čitali u početku molitvenik, katekizam i evanđelje. Iz ovih knjiga crpili su svu mudrost, poštenje i nabožnost! A kako danas na koncu prvog stoljeća stoje Golčani sa prosvjetom? Na prosvjetnom polju kroz sto godina Golčani su znatno napredovali. Prosvjetu danas među Golčanima šire u prvom redu razni nabožni listovi: kao na pr.: Glasnik Srca Isusova, Glasnik sv. Josipa, sv. Franje, sv. Antuna. Svi ti glasnici danas dolaze u malo ne svaku kuću. Političku i socijalnu prosvjetu šire danas po Goli mnogobrojni politički i socijalni listovi. »Slobodni dom«, »Glasilo seljačke republikanske stranke, [praznina] se svaku kuću te se vrlo marljivo čita. Isto je tako obljubljen tjednik »[praznina]«. Neki Golčani danas i političke dnevne drže i čitaju: kao na pr. Jutarnji list, Obzor i druge [45] socijalističke novine. Za gospodarsku prosvjetu služi »Gospodarski list« i drugi gospodarski listovi. Za opću prosvjetu i zabavu služe im knjige društva sv. Jeronima. Dosmrtnih članova imade do 70, a krunaša svake godine bez broja. Gotovo svaka kuća u Goli imade već malu knjižnicu. Prosvjetu među Golčanima znatno šire knjižnice: kao na pr. veoma lijepa knjižnica »Marije Kongregacije«, pa onda opširna knjižnica pučke škole.

No nije dosta samo knjige imati, nego se još moraju i pomno čitati! Čitaju li Golčani? Doista rado čitaju! Čitali bi još više, da danas nisu knjige tako skupe i da ih imade više. Imadu li Golčani korist od čitanja? Od zabavnih knjiga imadu zabavu, a od političkih uče politiku, dok od poučnih još ne crpe onu jakost i znanje koje bi morali crpsti. Ženski spol u Goli najvoli zabavnu i nabožnu knjigu, a muškarci političke časopise, dok poučne i znanstvene knjige morali bi još prigrliti.

Bez dvojbe u Goli (kao svagdje drugdje) vidi se veliki upliv štampe. Duševno narodno obzorje danas je znatno prošireno među golskim seljacima. Golčani su danas [46] dobri računđžije, logično misle, a pravilno zaključuju. Da su manje sebični, čudesa bi stvarali! Politički su potpuno prosvijetljeni. Prispodobimo li današnjeg Golčana ili Golčicu u prosvjetnom pogledu, sa onim Golčanom koji je živio tu prije 50-70-90 god. kolika li razlika! Upravo je golemi napredak na prosvjetnom polju učinjen!

XVI. Narodni običaji u Goli

Što sam išao Hrvatskom, u svakom mjestu i selu naišao sam na više narodnih običaja, praznovjerja, coprija, kao ostatke iz poganstva. Najmanje od svega toga našao sam u Goli. Novo je selo, više manje uvijek izolirano od svijeta, pak usmena predaja nije mogla prodrijeti ovamo.

Još danas su ovi narodni običaji u Goli:

Uoči Ivanja (23 lipnja) dečki i djevojke već u noć po ulicama pale krijesove. Uz vatru plešu i pjevaju »Lado«. Pokladno vrijeme, tj. od Triju Kralja, pa do fašinka, mladež pa i odrasli polaze u mačkare. U tom su stari Golčani uživali, pa još je i danas fašnik u [47] Goli nekima najveći svetak. K Božiću, pa k Novoj Godini muška djeca dolaze u kuće, pa pozdravljaju, a za to dobe po koju paru ili kakvi drugi dar. U predvečerje Jurjeva opletu tarabe trnjem, da tobož coprnice ne dođu u Dvor. Još neka praznovjerja drže kod svadbe. Tako na pr. kad mlada dolazi u kuću, mora preko praga skočiti, tobož da stariji dulje žive, itd.

XVII. Zabave

Stari Golčani nisu samo radili i molili. Htjeli su se i oni katkad razveseliti ili pozabaviti. Stari Golčani kako čujem malo su se zabavljali izvan svoga obiteljskog kruga. Stari su Golčani svu zabavu i radost nalazili samo u krugu svoje obitelji. Izvan kruga svoje obitelji samo bi se razveselili prigodom svatova. U svatovima bi jedino zaplesali kad im je dudaš ili gajdaš zaszvirao, dok plesove po krčmama nisu polazili.

Rekao sam da je prvi svirač u Goli bio (gajdaš) dudaš, a kasnije su svirali hegeduši (guslači), a danas je narodni instrumenat tamburica.

Plesovi se u staro vrijeme nisu držali po krčmama, [48] jer krčama uopće nije bilo.

A kako je danas, tj. na koncu prvog stoljeća u tom pogledu?

Kao što na svim linijama socijalnog života, tako su i u tom obziru Golčani postali moderni. Drže se česti javni plesovi u gostionama kojih imade danas priličan broj. Tu se zabavlja i veseli više puta i preko ponoći, pa i čak do jutra. Plesove i druge zabave uvela su neka humanitarna društva na pr. vatrogasno društvo, čitaonica itd. Muška se mladež ljeti rado zabavi na kuglani. Drugih javnih zabava nema. Ženska se mladež drži obično kuće ili pođe u susjednu kuću u posjet, a muški se pozabave sokacima pjevanjem ili bolje deranjem.

XVIII. Obrt

Stari Golčani nisu bili obrtnici, no ipak nisu bili bez obrtnika. Imali su u selu po kojeg opančara, kasnije čizmara, kolara, kovača i tkalca. Pa i danas na koncu prvog stoljeća nije u Goli obrt bogzna kako razvijen. Mjesto opančara i čizmara imade najviše postolara, pa onda kovača, dok su drugi obrtnici u manjini i to [49] samo za nuždu.

III. GOSPODARSTVO

Glavno zanimanje Golčana od početka, pa do danas jest poljodjelstvo i stočarstvo.

XIX. Gospodarstvo (ratarstvo)

Kroz sto godina su Golčani znatno napredovali u gospodarstvu i ratarstvu odnosno u poljodjelstvu. Prvi su Golčani bili posve primitivni ili da bolje kažem naravni ratari. Istina, polje su obrađivali, ali kako i čime? Imali su drvene plugove, drvene brane sa željeznim zupcima. Prvi željezni plug imao je Jakob Kralj i to oko god 1867. Naravno, da sa ovako jednostavnim oruđem nije Golčan mogao obrađivati valjano zemlju, pa mu i zemlja nije tako rodila, kao što mu danas rodi. Koje kulturne biljke su obrađivali? Kukuruz bijaše starim Golčanima kao i danas glavni prirod. Od kukuruza živjeli su naši stari, pa i nama je danas kukuruzni kruh svagdanji kruh. Razumije se da stari Golčani, pa i mlađi skoro do najnovijeg vremena nisu kultivirali onako, kao što to danas [50] rade Golčani. Stari Golčani nisu poznavali sijalicu za kukuruz, niti [praznina] niti kultivatora; oni su to sve rukom radili (i sijali, pa onda sjeme podorali), a poslije motikom okopali i od drača očistili.

Danas Golčani kukuruz kultiviraju sasvim drugačije. Sade je na redove, kultivatorom čiste je od drača, a plugom je ogrtaju. U tom je postignut veliki napredak! Zato i odbacuje veći prirod, nego li je starima odbačivala.

Uz grah i druga neka sočiva sijali su u većoj mjeri ječam koji je starima uvijek rodio, pa onda sijali su zob [praznina], za raž i pšenicu nisu puno marili, što su imali i donekle pravo, jer ovaj kraj nije za pšenicu, a još manje za raž. Stari su Golčani jeli kukuruzni i ječmeni kruh! Prvi Golčani nisu znali za

»Pajtl«. God. 1865 su prvi put išli u Zagreb na »Pajtl.« Župnik Ambreus u knjizi spomenici često spominje i heljdu. Biće da su u ono vrijeme mnogi Golčani sijali i gajili heljdu. Danas je heljda gotovo posve zanemarena. S kojeg razloga, ne znam.

Rekao sam, da su stari Golčani obrađivali polje, kao [51] što i danas njihovi potomci čine. No dako velika je razlika kako su stari Golčani obrađivali zemlju, a kako je danas obrađuju! Stari naši bili su još primitivni, bolje rekoć naravni poljodjelci, ratari, dok su današnji Golčani racionalni kultivatori zemlje. Stari Golčani nisu poznavali umjetne sijalice, razne kultivatore, željezne brane, livadne brane, stroj za košnju trave itd., a još manje poznati vršeci parni stroj. Mlatili su cijepima. Danas na koncu prvog stoljeća sve ovo već Gola imade. Da se je u najnovije doba na gospodarskom polju tako visoko digla, tome u mnogo doprinijelo gospodarsko društvo u Goli osnovano god. [praznina]; pa onda seljačka gospodarska zadruga osnovana god. [praznina]; [praznina]

A jesu li stari Golčani imali i vinograde? Imali su! No ne ovdje, nego preko u Madžarskoj najviše u [praznina] brijegu. Kad je tamo filoksera uništila vinograde, nije im se htjelo praviti nove nasade, pa su svi Golčani prodali svoje vinograde osim braće Kralj, koji još i danas žive. [52]

XX. Stočarstvo

Druga grana zanimanja Golčana od početka, pa do danas bijaše stočarstvo ili marvogojstvo.

Iz početka nisu Golčani imali onakvo blago, kao što ga imadu danas. Bilo je u prijašnja vremena najviše u Goli bijelih pasmina s velikim i dugim rogovima, kakvu pasminu još danas vidimo u susjednoj Madžarskoj. Ta je pasmina prava Madžarska, a zove se »stepska pasmina«. Žilava je i ustrajna bila ta pasmina, osobito su iz te pasmine proizašli jaki volovi, no za mlijeko nije bila baš od osobite vrednote. Danas na koncu prvog stoljeća nema više te pasmine u Goli. Već od god. 1900 ovamo uvađa se u Goli simentalaska pasmina. Ta je pasmina mnogo vrjednija od stepske pasmine, u trgovini se dobro unovči, daje više mlijeka, ali nije ustrajna.

Danas na koncu prvog stoljeća više gospodara u Goli imade čistu simentalSKU pasminu, neki opet imadu križance sa tom pasminom, a imade i mnogo pinegarske pasmine, a najviše križanaca sa pinegarskom pasminom. Čini se da križanci za pinegarskom pasminom najbolje [53] odgovaraju golskim potrebama. Jednom riječi, golsko je marvogojstvo već glasovito. Za njega se već znade na daleko i široko. Malo koje mjesto u Hrvatskoj i Slavoniji ima tako lijepo blago kao Gola. Na polju marvogojstva učinila je Gola kroz sto godina znatan napredak. Samo tako dalje! Naravno, da tome mnogo doprinosi i marvogojska udruga koja već postoji u Goli od 1913 god.

Konjogojstvo još danas nije u Goli tako glasovito. Tek u najnovije vrijeme neki imućniji gospodari počese se baviti konjogojstvom, dapače učiniše konjogojsku udrugu koja se lijepo razvija i cvate pod umnim, racionalnim konjogojcem Aleks. Filkom. Konje imadu samo imućniji gospodari, dok svi ostali sve poljodjelske poslove obavljaju s kravama.

Uz marvogojstvo znamenito je također u Goli i peradarstvo. U Goli rodi redovito mnogo kukuruza. A gdje imade kukuruza, tamo je lako držati i perad. U predratno doba, pa i danas izvaža se iz Gole mnogo peradi, kao na pr. pilića, gusaka, raca, a uz to naravno i jaja.

Da je bilo osobito u predratno doba mnogo debelih svinja u Goli i da ih se mnogo izvezlo u svijet, jedva trebam spominjati. [54] Imade još i drugih gospodarskih produkata u Goli, ali nisu tako važni, a od manje su vrijednosti, pa ih nije nužno spominjati.

Općenito mora se priznati da je golski narod vrlo zauzet za sve grane gospodarstva. K tomu je vrlo marljiv, radin, kako muški tako još više žene. Kako je taj narod marljiv i zauzet za gospodarstvo i da imade prema broju pučanstvu više plodne zemlje, čudesa bi učinili na gospodarskom polju! Samo tako napred! Još se mnogo zlata nalazi oko Gole, samo kopajte i orite, pa ćete doći do njega! Kuće i sve ostale gospodarske zgrade čuva, štiti i brani od požara »Vatrogasno društvo« utemeljeno u Goli 1892 god. To društvo lijepo radi i napreduje pod vodstvom Aleks. [praznina], te danas broji 27 djelatnih članova, sa dvije moderne štrcaljke.

~

Svršismo! Mora se priznati da se je Gola kroz sto godina znatno podignula i učinila veliki korak napredak na svim linijama socijalnog života. Taj se napredak imade pripisati u prvom redu prometu. Gola se je naime sve do prevrata, tj. do god. 1918 nalazila [55] na vrlo prometnom mjestu. Sve do god.

1918 stajala je Gola u neposrednoj vezi s Bečom, Gracom, Budimpeštom, Pečuhom i Zagrebom. Izgubila je poslije prevrata željeznicu, izgubila je Gola svoju vrijednost. Kako će Gola u drugom stoljeću?

XXI. Proslava stogodišnjice u Goli

Dana 20 kolovoza 1922 svečano je proslavljen stogodišnji jubilej u Goli. Pripravljalo se već dulje vremena za tu svečanost. Napokon osvane 20 kolovoz. Već je u predvečerje toga dana bila cijela Gola na nogama. Kasno uveče bude otslužena u crkvi večernja, a iza toga krene od općinske zgrade nepregledna povorka te je obišla sve ulice navijestivši pučanstvu da je konačno nadošao stogodišnji jubilej. Na čelu te povorke jašio je g. Al. Salaj, vođa vatrogasaca i to u vatrogasnoj odori. Baš se junački držao! Iza njega neposredno stupao je tamburaški zbor, svirajući izmjenično hrv. koračnice. Tamburaše slijedio je odjel domaćih vatrogasaca, a iza ovih [56] su išli vatrogasci iz Gotalovi, držeći u rukama lampione. Sad je išla pučka povorka. Najprije mnogobrojna ženska mladež, pjevajući neprestano hrv. himne i davorije kao na pr. »Još Hrvatska nij' propala« i mnoge druge. Iza djevojaka nanizao se veliki broj ženskog svijeta koji je kao na tijelovskom obhodu dostojanstveno kročio. Muškarci pratili su tu povorku s lijeve i desne strane, pjevajući i klicajući »Živila Gola«, »Živila Hrvatska, Živio Radić, Živila republika! Domaći konjanički banderij išao je pred povorkom i za povorkom. Konji su bili opleteni sa trobojnicama. Takve povorke Gola još nikada nije vidjela. Za vrijeme ophoda bijahu prozori na kućama rasvijetljeni. Već kasno u noć razide se povorka, a u selu nastane potpuni mir i tišina. Sve krene na počinak, samo da na sutrašnji dan uzmogne što dostojnije i svečanije proslaviti svoj stoljetni opstanak. Ujutro već u četiri sata zagruvaše na trgu mužari, navijestivši selu da je nadošao svečani dan. Cijelo selo ustane! Sve na noge! Neki brže bolje pođoše na domaći posao, drugi opet požuriše se da pomognu podići slavoluke, govorničku tribinu itd. Istoga jutra obiđe vatrogasni zbor sa glazbom [57] sve ulice da navijesti vrlim Golčanima, da je već osvanuo željeni dan.

Već oko 9 sati dolazio je narod sa svih strana pred crkvu. U deset sati bijaše trg već pun ljudi što domaćih što stranih. Iz Ždale došao vlč. g. župnik sa procesijom, kojoj je prisustvovao vatrogasni zbor u svečanoj odori. U deset sati dođoše susjedni župnici da uzveličaju u crkvi službu božju. U 10 ½ sati pristupi g. župnik Sigečki Franjo Jakupek k oltaru božjemu, koji je bio krasno urešen, sa dvostrukom asistencijom. On otpjeva misu sa »Tebe Boga hvalimo«, dok je prigodno slovo držao domaći župnik J. Županec. Za vrijeme sv. mise pjevale su na koru vrlo skladno i čuvstveno djevojke iz »Marijine Kongregacije«, pod ravnanjem i uz pratnju vlč. o. gvardijana Šlibara iz Koprivnice.

Poslije podne u 2 ½ sata obavila se u crkvi služba božja, a neposredno zatim držala se javna pučka skupština na trgu pred crkvom. Za tu skupštinu narod se mnogo interesirao. I uistinu mnogo je naroda došlo na tu skupštinu. Jednoglasno bude predsjednikom te skupštine izabran Đuro Šestak koji odmah otvori skupštinu. [58]

Najprije pozdravi sve prisutne jedna djevojčica, a iza toga čitao je domaći župnik J. Županec kulturni razvitak i povijest sela Gole tečajem sto godina. Premda je to predavanje bilo dosta dugo i opširno, ipak je narod uz sve to sa velikim zanimanje pratio i ustrajao do kraja. Zatim su djevojke iz »Marijine Kongregacije« otpjevale »Silni, hrabri graničari« i »Kje so moje rožice« pod ravnanjem g. župnika iz Drnja Mije Kovačića. Sad se zaredaše neki pučki govornici. Prvi je govorio:

[praznina]

Svi ti govornici išli su uglavnom za tim da Golčane osokole na daljnji domoljubni hrv. rad i da ih potaknu na što intenzivnije kulturno djelo. Kad je zadnji govornik na koncu uskliknuo »Živila republika« oblasni povjerenik i domaći bilježnik Mijo Kolarić zabrani daljnu skupštinu. Usprkos tome izvede ipak tamburaški zbog pod ravnanjem Mije Kovačića i zadnju tačku programu. Na koncu vasioni narod zapjeva »Lijepa naša domovina«. [59]

Tako je lijepo i dostojanstveno Gola proslava svoju stoljetnicu. Da nije bilo one male upadice sa strane opć. bilježnika odnosno oblasnog povjerenika, bilo bi prošlo sve u najljepšem redu. [60]